

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

з теми: **ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виконав: здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти групи
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»

Кузьменко С.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник Демченко В.М.

(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2026 року

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
 Кафедра державного управління і місцевого самоврядування
 Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
 Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
 Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
 д. держ. упр., професор
 _____ Вікторія ФІЛІПОВА
 «_____» _____ 2026 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Кузьменка Сергія Сергійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Інноваційна складова молодіжної політики в Україні в умовах воєнного стану

керівник роботи Демченко Володимир Миколайович, к.філол.н., доцент.
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «12» січня 2026 року №7-с

2. Строк подання роботи здобувачем травень 2026 року

3. Вихідні дані до роботи законодавчі та нормативні документи, монографії, методичні посібники, періодичні видання, вебсайти українських і міжнародних організацій.

4. Зміст кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити): теоретичні засади державної молодіжної політики в сучасній Україні; особливості ухвалення управлінських рішень у сфері публічного адміністрування в умовах воєнного стану.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Робота містить 1 таблиці.

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання прийняв
<i>Консультант з написання I-II розділів</i>	<i>Володимир ДЕМЧЕНКО, доцент</i>	13.01.2026	04.05.2026
<i>Консультант з нормоконтролю</i>	<i>Наталія КРЕТОВА, провідний фахівець</i>	13.01.2026	11.05.2026

7. Дата надання завдання 13.01.2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел з теми	13.01.2026-04.02.2026	виконано
2.	Складання і затвердження плану роботи	05.02. 2026-16.02.2026	виконано
3.	Написання I розділу	17.02.2026-23.03.2026	виконано
4.	Написання II розділу	24.03.2026-25.04.2026	виконано
5.	Формулювання висновків за темою дослідження	26.04.2026-04.05.2026	виконано
6.	Оформлення роботи	05.05.2026-11.05.2026	виконано
7.	Надання роботи керівнику для перевірки та написання подання	12.05.2026	виконано
8.	Подання роботи для перевірки на наявність текстових запозичень	31.05.2026	виконано
9.	Захист роботи в ЕК	24.06.2026	

Здобувачка

(підпис)

Сергій КУЗЬМЕНКО

(ім'я та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Володимир ДЕМЧЕНКО

(ім'я та прізвище)

Анотація

Кузьменко С. С. Інноваційна складова молодіжної політики в Україні в умовах воєнного стану – Рукопис. Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Херсонський національний технічний університет. Хмельницький, 2026.

У кваліфікаційній роботі бакалавра досліджено інноваційну складову державної молодіжної політики України в умовах воєнного стану. Розкрито сутність молодіжної політики, роль молоді у розвитку держави та громадянського суспільства, а також проаналізовано основні напрями її реалізації. Досліджено нормативно-правову базу молодіжної політики України та визначено основні форми державної підтримки молоді у сферах освіти, праці, соціального захисту, підприємництва та громадянської активності.

Особливу увагу приділено інноваційним підходам у молодіжній політиці, зокрема розвитку молодіжних центрів, цифровізації молодіжної роботи, підтримці молодіжних ініціатив і співпраці держави з громадянським суспільством та міжнародними організаціями. Окреслено сучасні виклики, пов'язані з адаптацією молоді до умов війни.

На основі зарубіжного досвіду визначено перспективи вдосконалення державної молодіжної політики України. Доведено, що ефективна молодіжна політика сприяє демократичному розвитку держави, євроінтеграції та формуванню активного громадянського суспільства.

Ключові слова: державна молодіжна політика, молодь, публічне управління, інновації, воєнний стан, молодіжна робота, громадянське суспільство, євроінтеграція.

Annotation

Kuzmenko S. S. The innovative component of youth policy in Ukraine under martial law – Manuscript. Bachelor's qualification work in specialty 281 "Public management and administration". Kherson National Technical University. Khmelnytskyi, 2026.

The bachelor's qualification work explores the innovative component of the state youth policy of Ukraine under martial law. The essence of youth policy, the role of youth in the development of the state and civil society are revealed, and the main directions of its implementation are analyzed. The regulatory and legal framework of Ukraine's youth policy is explored and the main forms of state support for youth in the areas of education, labor, social protection, entrepreneurship and civic activity are identified.

Particular attention is paid to innovative approaches in youth policy, in particular the development of youth centers, digitalization of youth work, support for youth initiatives and cooperation of the state with civil society and international organizations. Modern challenges related to the adaptation of youth to war conditions are outlined.

Based on foreign experience, prospects for improving the state youth policy of Ukraine are identified. It is proven that effective youth policy contributes to the democratic development of the state, European integration and the formation of an active civil society.

Keywords: state youth policy, youth, public administration, innovations, martial law, youth work, civil society, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	11
1.1. Теоретичні основи державної молодіжної політики та наукові погляди в цій сфері	11
1.2. Функції, принципи та завдання діяльності держави у сфері державної молодіжної політики	18
1.3. Нормативно-правова база здійснення державної молодіжної політики в Україні	23
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	30
2.1. Інновації в державній молодіжній політиці в умовах воєнного стану в Україні	30
2.2. Зарубіжний досвід державної молодіжної політики та його можливе запозичення в Україні	36
2.3. Шляхи інноваційного вдосконалення державної молодіжної політики України	43
Висновки до розділу 2	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ДМП – державна молодіжна політика

ЄС – Європейський Союз

ОМС – органи місцевого самоуправління

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОПУ – органи публічного управління

УМФ – Український молодіжний форум

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що значення молодшого покоління в розбудові української державності на сьогодиншньому етапі є безперечним і вирішальним. В умовах демократії воля народу реалізується на державному рівні через виборні представницькі органи, склад яких постійно змінюється, і тому потрібно зважати на підготовку та політичну активність молоді як подальшого резерву управлінців. Це потребує також і відповідного нормативного забезпечення та його виконання.

Сьогодні українська молодь є однією з найбільш уразливих груп суспільства, чие життя піддається загрозі, а в умовах війни – безпосередній небезпеці. Тобто молодь перебуває в умовах підвищеної соціальної напруженості та психологічного дискомфорту / стресу, молоді люди часто стоять перед складним життєвим вибором, до якого вони бувають не готові. Тому публічне управління має відігравати провідну роль у сфері врегулювання молодіжної політики, оскільки держава зацікавлена в долі молодого покоління не тільки як громадян, а й як майбутніх представників влади. Вивчення цих питань є обов'язковою умовою на шляху до більш глибокого розуміння проблематики в цій сфері.

Питання молодіжної політики вивчають чимало науковців галузі знань «Публічне управління та адміністрування». Так, Є. Бородін на методичному та монографічному рівні досліджує механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні [2], А. Гавловська – теоретично-прикладний вимір розвитку молодіжної політики [9], Л. Жужа досліджує різні моделі державної молодіжної політики [15], В. Мотречко – наукові підходи до участі громадянського суспільства [16], Н. Корпач та І. Сидорук – напрямки реалізації державної молодіжної політики в Україні [18], Т. Костюченко та І. Волосевич – вплив війни на молодь в Україні [19].

У колі науковців, які приділяють увагу питанням молодіжної політики, варто виділити І. Пешу, яка докладно аналізує як становлення цієї галузі, так

і перспективи її розвитку, зокрема під наглядом держави. Разом із колегами – В. Колядою та Н. Тілікіною – вони розглядають результативність та ефективність цієї політики, її застосування на місцевому рівні, а також на рівні сім'ї, ураховуючи й сьогоденні трагічні події, коли молодь часто перебуває під загрозою для життя [40–43].

Попри таку наукову активність у вивченні питань молодіжної політики, слід розглянути її інноваційну складову в умовах воєнного стану, коли виникають проблеми у в організаційній та правовій площинах.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є дослідження інноваційної складової молодіжної політики в Україні в умовах воєнного стану.

Означена мета вимагає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати теоретичні основи державної молодіжної політики та наукові погляди в цій сфері;
- дослідити функції, принципи та завдання діяльності держави у сфері державної молодіжної політики;
- проаналізувати нормативно-правову базу здійснення державної молодіжної політики в Україні;
- використання інновацій у державній молодіжній політиці в умовах воєнного стану в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід державної молодіжної політики та його можливе запозичення в Україні;
- визначити шляхи інноваційного вдосконалення державної молодіжної політики України.

Об'єктом дослідження є державна молодіжна політика України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є інновації в розвитку державної молодіжної політики України.

Методи дослідження, що використовуються в цій роботі:

- системного аналізу;
- порівняльно-правовий;

- аналізу літератури та нормативних документів;
- аналізу й синтезу;
- узагальнення.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів (шести підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 69 сторінок, обсяг основного тексту – 52 сторінки. Список використаних джерел містить 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні основи державної молодіжної політики та наукові погляди в цій сфері

Основою розроблення будь-якої стратегії державної молодіжної політики (далі – ДМП) є визначення поняття «молодь», що є об'єктом цієї молодіжної політики. Ми маємо насамперед з'ясувати зміст поняття «молодь» і визначити його особливості в контексті сьогодення в Україні.

Ці питання досліджували такі вчені, як П. Горінов, Р. Драпушко, Н. Драпушко, О. Ільюк (на навчально-методичному рівні) [25], Т. Краснопольська (європейські моделі молодіжної політики) [20], Н. Метьюлкіна (механізми державного управління у сфері молодіжної політики) [23], В. Овчарова (молодіжна робота на локальному рівні) [32], І. Пеша (сімейна та молодіжна політик) [36], зокрема на рівні територіальної громади [37], В. Коляда та Н. Тілікіна (політики держави в молодіжній сфері) [39], Ю. Полякова, А. Степанов та Т. Дубіль (інновації у формуванні та реалізації молодіжної роботи) [42], Г. Смокова (молодіжна політика в Україні) [65], Т. Стукан (стан її реалізації) [68], С. Чирун (сучасний методологічний дискурс у цьому питанні) [76].

Зокрема сутність поняття «молодь» вивчали українські вчені М. Головатий, В. Головенько, А. Карнаух, М. Перепелиця, які досліджували проблему формування та реалізації молодіжної політики, питання професійної соціалізації молодого покоління. В. Пилипенко та О. Вишняк розглядали політичну орієнтованість сучасної молоді, О. Петрунко – проблеми відчуження молоді від політичної діяльності, М. Погребинський – прогнози щодо вибору сучасної молоді та робить прогнози щодо її

електорального вибору, Є. Головаха – ставлення молоді до влади, М. Остапенко – проблеми політичної соціалізації студентської молоді.

Отже, ДМП визначається як діяльність держави, що спрямована на молодь, на законодавче закріплення місця й ролі молоді в розвитку українського суспільства та передбачає систему різноманітних державних заходів, якими реалізується така політика з метою створення відповідних соціально-економічних, організаційних умов для становлення, розвитку й удосконалення молодих людей [25].

Науковці у своїх дослідженнях розглядали різні напрямки державної підтримки молоді. Наприклад, Т. Стукан основними серед них виділяє забезпечення права на працю, зайнятість, освіту; послуги з професійної орієнтації, створення молодіжних бірж праці; формування професійних навчальних центрів служби зайнятості; здійснення квотування прийому на роботу молодих спеціалістів; підтримку підприємницької ініціативи представників молоді; підтримку молодих сімей (з наданням споживчих довгострокових позик); фізичний і духовний розвиток молоді (наприклад, безоплатні відвідини установ культури); профілактику бездоглядності, правопорушень, алкоголізму, наркоманії (створення реабілітаційних і профілактичних установ); організацію дозвілля молоді [68].

Менш дослідженими залишаються питання участі молоді в державотворчих процесах, зокрема залучення молодіжних організацій та рухів до розв'язання проблем молоді, їх співпраці з політичними партіями та спілками, підготовки до роботи та професійного зростання. Приклади вдалої реалізації потенціалу молодих людей на благо суспільства можна спостерігати в сучасному Європейському Союзі. Однак В. Баглик відзначає й там тенденцію до відчуження молоді від держави та її політики [1]. При тому, за словами Є. Бородіна, у сучасних умовах українська молодь є однією з найбільш уразливих груп суспільства в економічному та соціально-правовому аспекті, адже її життя піддається загрозі, а благополуччя не відповідає мінімальним стандартам [2]. Саме через це в молодіжному

середовищі поширюються наркоманія, алкоголізм, проституція й навіть тероризм.

Загалом поняття «молодь» базується на врахуванні особливостей психологічного розвитку людини. Група вчених (П. Горінов, Р. Драпушко, Н. Драпушко, О. Ільюк) акцентують на тому, що орієнтовно від 14 років особа починає усвідомлювати свої соціальні зв'язки і своє місце в суспільстві. До 18 років практично завершується формування основних психофізичних особливостей людини, а до 24 років закінчуються процеси росту в людському організмі і формується соціальний статус особи. Також молодь становить соціально-демографічну групу, що переживає соціальну зрілість, адаптується до світу дорослих. Це частина суспільства, продукт історії та певної національної культури, а також і рушійна розвитку цього суспільства. Молодь – це суспільно диференційована соціально-демографічна спільнота, якій властиві специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні властивості, що характеризують її самовираження [25].

Отже, можемо сформулювати дефініцію, що молодь – це соціально-демографічна група суспільства, яка переживає період соціального становлення, адаптації до світу дорослих і майбутніх змін, і відповідно постійно поповнює політично й економічно активне громадянське суспільство. Рольове самовизначення молодих людей у соціумі передбачає входження їх у наявні соціальні групи підприємців, комп'ютерників, менеджерів, медичних або банківських працівників. Молоді люди очолюють суспільні рухи, молодіжні організації, партії. Проте все одно молодь залишається однією з найменш захищених соціальних груп.

В. Мотречко зазначає таке: молоді, як соціально-демографічній групі, властиві не лише віковою характеристикою, а й територіальною, що її характеризує в соціальній структурі суспільства в межах соціального розвитку. Це, по-перше, відрізняє молодь від інших соціальних груп, а по-

друге – дає змогу об'єктивно вважатися особливою роллю в усіх сферах життєдіяльності [16].

Держава має своїм стратегічним завданням соціалізувати молодь, зокрема забезпечувати можливість кожній молодій людині отримувати рівний доступ до інформаційних ресурсів, якісної освіти, медичного обслуговування, працевлаштування, спорту та дозвілля. Пріоритетним стало забезпечення доступу молодих людей до інформаційних і комунікаційних ресурсів, що реалізують нові перспективи для розвитку та професійного становлення молодої особи в сучасному світі, її позитивного інформаційного розвитку.

Вікові межі молоді визначаються через особливості підготовки юнаків і дівчат до вступу в продуктивну життєдіяльність, що фіксується у державних нормативно-правових актах, у яких визначаються право й можливість молоді створювати власну сім'ю, провадити самостійну професійну діяльність, особисто відповідати за свої вчинки. У документах ООН та ЮНЕСКО молоддю вважаються юнаки й дівчата від 17 до 25 років. У деяких країнах соціологи визначають період молодості від 12 до 24 років. Наприклад, у США молодь поділяється на «юнацтво» (12–18 років) і «молодих дорослих» (18–24 роки), натомість у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» – це громадяни 14–35 років.

Є. Бородін відзначає, що в 1970–1980-х роках через акселерацію, ускладнену соціалізацію аналізована нами вікова грань розширилися, і вже сьогодні вона має такі межі: нижня – 14–16 роки; верхня – 25–30 роки, натомість в деяких країнах – до 35 років. Цей висновок ґрунтується на тому, що сьогодні трудова підготовка молоді, досягнення стану економічної незалежності від допомоги батьків потребує вже більше часу, ніж це відбувалося в попередні часи, що показує та відтворює об'єктивні процеси в житті суспільства: по-перше – актуалізується рання соціалізація молоді, її залучення до активної праці на ранньому етапі, по-друге – збільшується період середнього та старшого віку, загалом тривалість життя,

продовжується період навчання, соціально-політичної адаптації та стабілізації їхнього сімейно-побутового статусу [2].

Тобто з цього видно, що молодь як концепт відзначається рухомими межами свого вікового проміжку, і цей рух залежить від соціально-економічного розвитку суспільства, від ролі молоді, яку вона виконує в соціальному житті суспільства, рівня її культури та життєвих умов, а також від особливостей психологічного розвитку. Отже, молодіжний вік – це більшою мірою поняття соціальне й політичне, а не демографічне.

За словами Л. Жужі, сучасна ситуація в українському суспільстві відбиває потребу розглядати молодих людей як нерозривну частку всієї соціальної системи – частку, яка має особливу функцію в загальному розвитку людства, адже молодь на кожному етапі його розвитку суспільства як органічна його складова виконує роль інтегратора, об'єднуючи досвід попередніх поколінь, розвиваючи його та сприяючи подальшому прогресу. Тобто трансформація з минулого в майбутнє культурної й історичної спадщини становить провідну функцію молоді в умовах розвитку всієї соціальної системи [15].

Що ж стосується державної молодіжної політики, то молода людина відчуває до себе та своїх потреб уважне ставлення з боку держави, зокрема й на місцях. Коли в результаті реалізації ДМП для молоді створюються ефективні умови, даються гарантії соціального становлення й розвитку, молодь буде мати чітке бажання спрямовувати свій достатній потенціал на реалізацію суспільних інтересів.

Саме в Конституції України декларовано основні права й обов'язки молодих людей (як й інших громадян), мету за завдання МДП у незалежній Україні, а в межах молодіжної державної політики – шляхи сприяння їх соціальному становленню та розвитку, зокрема через розвиток молодіжних громадських організацій, вирішення питань трудової зайнятості, освітнього, культурного, спортивного розвитку молоді [1].

Тобто реалізація положень молодіжної політики держави має максимально враховувати потреби молодих громадян і їхньої держави, відбивати державну позицію щодо молоді, враховувати її погляди та інтереси, відповідність їх політичному курсу держави, створювати умови для соціального становлення молоді та її розвитку. У цьому колі завдань держави щодо реалізації ДМП в Україні відзначається також сприяння самореалізації кожної молодої людини, розвиток молодіжних ініціатив, що базовано насамперед на принципі відкритості у питаннях покращення соціальної політики та підвищення якості життя громадян.

Провідна ідея реалізації ДМП, за словами І. Пешої та Н. Тілікіної, полягає в тому, що кожна молода людина має рівні «стартові» умови на початку самостійного життя. Це зокрема право на отримання якісної освіти, трудове працевлаштування, можливість забезпечити себе власним житлом, а також самовдосконалюватися впродовж життя, що зумовлює з боку держави виконання відповідних завдань:

- забезпечення умов і гарантій захисту прав і свобод молодої людини;
- сприяти реалізації та самореалізації творчих можливостей молодої людини;
- залучати молодь до активної участі в економічному розвитку України;
- гарантувати кожній молодій людині відповідні соціальні послуги – освітні, духовні;
- реалізувати захист тих груп молоді, які не спроможні самостійно розв’язувати свої проблеми [38].

У розгляді молодіжної політики Г. Смокова окреслює її як відповідний комплекс – теоретичних положень щодо ролі молодих людей у розвитку соціального суспільства; практики діяльності суб’єктів ДМП (держави, партії, громадські організації, інші інституції), які потрібні для реалізування відповідних положень з остаточною метою формування, розвитку, реалізації творчого потенціалу молоді в контексті розбудови суспільства [65].

Натомість, за словами С. Чирун, ДМП включає такі положення:

- 1) система теоретичних положень про роль молоді, молодого покоління в суспільстві;
- 2) практична діяльність суб'єктів ДМП;
- 3) елементи ДМП у контексті соціалізації молоді та розвитку трудових ресурсів [76].

Так само ДМП не дорівнює за сутністю загалом молодіжній політиці, адже держава як суб'єкт ДМП не має повної можливості поширити свій вплив на інших суб'єктів – органи виконавчої влади, політичні партії, громадські організації, профспілки, соціальні інститути, що мають вплив на науку, освіту, культуру, окремих громадян, інші складові політичної системи сучасного суспільства.

Група вчених – І. Пеша, В. Коляда та Н. Тілікіна – розкривають ДМП як політику, що охоплює різноманітні складові, зокрема принципи формування та планування соціально-економічних заходів у контексті дотримання інтересів молоді, як і всього українського суспільства, а також правові, матеріальні, організаційні гарантії практичного здійснення таких завдань. Тобто за таким підходом молодіжна політика орієнтована на вирішення проблем і випробувань у сферах освіти, виховання, побуту, праці, відпочинку, фізичного й духовного розвитку молодих громадян, на забезпечення їх прав і законних інтересів, їх участі в господарському, державному й соціокультурному будівництві [39].

Робимо висновок, що молодіжна державна політика передбачає два аспекти:

- 1) це специфічний напрямок діяльності держави та її органів, що є пріоритетним у контексті формування відповідних умов і гарантій із метою соціального активного становлення й результативного розвитку молодих людей, їх самореалізації та дотримання суспільних інтересів;
- 2) це механізм, за яким відбуваються взаємовідносини держави з молодими громадянами з метою реалізації її інтересів.

При цьому у формуванні ефективної молодіжної політики визначальну роль відіграє з'ясування сутності процесу життєдіяльнісного самовизначення молоді, що можна поділити на різні аспекти – соціальний, політичний, професійний, економічний.

Отже, за допомогою здійсненого вище аналізу можна зробити висновок, що молоді громадяни України становлять рушійну силу актуального розвитку суспільства, що виявляє обов'язкову участь означених складових соціальної системи в її формуванні й розвитку через інновації, натомість молоді люди відзначаються первинними та вторинними рисами, першими із яких (основними) є фізіологічні, психологічні та соціальні характеристики, до других (вторинних) – такі, що залежать від місця проживання, різновиду суспільнокорисної діяльності, соціального статусу тощо. Так само молодіжна політика становить пріоритетний напрямок діяльності держави й має реалізовуватися як в інтересах молодих громадян, так і всього іншого суспільства в Україні.

1.2. Функції, принципи та завдання діяльності держави у сфері державної молодіжної політики

Провідною метою державної молодіжної політики визначається формування політичних, правових, організаційних, соціально-економічних умов і гарантій у контексті політичного й соціального самовизначення молоді, її інтелектуального, фізичного й морального розвитку, реалізації її творчого потенціалу в особистих інтересах і загалом держави Україна.

Головними завданнями ДМП визначаються такі:

- вивчення актуального становища молодих людей;
- сприяння зміцненню правових і матеріальних гарантій у контексті реалізації їх прав і свобод;
- сприяння молоді щодо самореалізації їх творчих можливостей;

- залучення молодих громадян до активної участі в політичному й економічному розвитку України;
- повага до інтересів і поглядів молодих громадян, надання їм відповідних прав і залучення до участі у формуванні й реалізації ДМП і молодіжних програм;
- правовий і соціальний захист молоді;
- сприяння активності молодих людей в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Для реалізації цих основоположних завдань визначаються відповідні принципи / засади:

– верховенства права – фундаментальний принцип правової держави (закріплений у ст. 8 Конституції України), дія якого поширюється на всю публічну владу, громадян, а також на всі сфери правової діяльності. Відповідно до нього людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Цей принцип має такі риси: запобігає порушенням з боку адміністративних органів, передбачає рівність громадян, публічних і юридичних осіб перед законом, передбачає пріоритет прав і свобод людини перед офіційними документами;

– принципи належного врядування відповідають потребам суспільства, є вершиною еволюції публічного адміністрування, передбачаючи дотримання таких засад: 1) громадянин є центром усіх демократичних інститутів та процесів; 2) органи публічного управління (далі – ОПУ) мають постійно покращувати якість публічного управління; 3) ОПУ мають удосконалюватися на центральному й місцевому рівнях на основі цінностей ЄС. Система принципів належного врядування складається з принципів відкритості (ОПУ працюють відкрито, обмінюються інформацією з іншими державами, зокрема ЄС), участі (залученість широкого кола осіб та організацій до формування політики), відповідальності (вимога відповідальності ОПУ за свої дії), ефективності (своєчасне забезпечення

досягнення завдань пропорційно та доречно), відповідності (узгодженості політик публічного адміністрування між собою та їх сприйняття громадянами);

– принцип доброчесності службових осіб ОПУ, що визначається спрямованістю дій таких осіб на захист публічних інтересів, неупереджене ухвалення рішень і дотримання етичних стандартів. Сюди входять принципи прозорості й підзвітності (службові особи мають діяти відкрито та прозоро), справедливості й неупередженості (рішення й дії мають бути обґрунтовані, справедливі та неупереджені, відповідати чинному законодавству України), етичності і професіоналізму (службові особи мають діяти згідно з етичними стандартами, зокрема з повагою до прав і свобод громадян), спрямованості на захист публічних інтересів (забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими або корпоративними інтересами), нерозголошення інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням своїх обов'язків;

– етичної поведінки службовців ОПУ (головний принцип службового права), що полягає в засадах служіння суспільству (основним завданням службовців є забезпечення публічного інтересу), гідної поведінки (посадовці мають бути ввічливими, доброзичливими та культурними у стосунках із громадянами, колегами й підлеглими), неупередженості й політичної нейтральності (заборона використовувати службове становище в інтересах політичних партій чи інших осіб, виконувати незаконні доручення), запобігання дискримінації (рівне ставлення до всіх громадян, уникнення будь-якої дискримінації), професіоналізму (підвищення кваліфікації, удосконалення професійного рівня), ефективного використання ресурсів (раціонально використовувати державні ресурси), повідомлення про порушення (у разі виявлення порушень етичних стандартів службовець мусить інформувати про це відповідні органи);

– ефективності публічного управління, який передбачає міру відповідності між запитами громадян щодо вирішення соціальних проблем у контексті узаємодії між органами влади та приватними фізичними /

юридичними особами, а також вирішення таких проблем в умовах мінімізації матеріальних витрат. Засада ефективності передбачає такі особливості:

- результати діяльності ОПУ співвідносяться з поставленими цілями та завданнями;
- органи влади мають бути забезпечені належними ресурсами з метою виконання покладених завдань;
- органи влади реалізують свої кадрові й матеріальні ресурси доволі ощадливо;
- регулярний аудит із питань використання владних ресурсів із розробленням відповідних пропозицій з підвищення якості та зменшення строків надання послуг.

Отже, зазначені вище принципи мають зробити реалізацію ДМП більш ефективною, адже підтримка та опікування молодіжною політикою зорієнтовані на всебічний розвиток української молоді та зокрема її політично активного прошарку. Влада в цьому напрямку формує завдання, що складають основу молодіжних програм (як-от Національна програма підтримки молоді), що мають забезпечити соціальне становлення й розвиток молодого покоління, реалізацію його конституційних прав і свобод, вдосконалення ДМП загалом. Також актуальними заходами є удосконалення законів України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про дитячі та молодіжні громадські організації», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» та ін. На слуханнях Верховної Ради України постійно розглядаються нові молодіжні законопроекти.

У 90-ті роки за ініціативи Президента України утворили Національну раду з молодіжної політики – координаційний та консультативно-дорадчий орган, який мусить сприяти вдосконаленню молодіжної політики, узгоджувати дії, пов'язані з життям молоді та її участю в життєдіяльності суспільства й держави. При цьому мав відбуватися постійний системний

аналіз і прогнозування соціальних процесів у молодіжному середовищі, без чого не можлива успішна реалізація ДМП. Також актуальними є питання освіти та студентства, зокрема корупції у вишах.

У 2000-х роках основним органом у сфері ДМП стало Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, головною функцією якого було забезпечувати реалізацію загальної політики з питань сім'ї, дітей, молоді, фізичної культури та спорту. Пріоритетами діяльності Міністерства були захист прав дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; запобігання дитячій бездоглядності, соціальному сирітству через підвищення відповідальності батьків, освітніх установ, місцевих ОМС за виховання дітей; створення належних умов для реабілітації та соціалізації дітей; надання соціальних послуг дітям, сім'ям, молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах; запровадження гендерного нагляду та гендерних ініціатив; протидія торгівлі людьми; профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі; збільшення кредитів для молоді на будівництво та придбання житла; зниження рівня безробіття серед молоді через розвиток мережі молодіжних центрів праці, сприяння розвитку молодіжного підприємництва; формування здорового способу життя молоді; удосконалення системи масового та дитячо-юнацького спорту; збільшення охоплення населення різними формами фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи; зміцнення матеріально-технічної бази сфери фізичної культури і спорту.

До державного нагляду й допомоги долучаються й молодіжні громадські організації, що власними силами розвивають молодіжний рух. Так, ще 2005 року було утворено Український молодіжний форум (далі – УМФ), який надав можливість українським спілкам вступити до Європейського молодіжного форуму. УМФ довів, що політично активна молодь може впроваджувати історичні зміни в житті країни. Надалі це довели молоді активісти Євромайдану, які не лише показали орієнтації

нового покоління українців, але й узяли в руки зброю, щоб захистити рідну країну від агресора-імперіаліста.

З огляду на вищесказане слід зазначити, що налагодження співпраці молодіжних організацій із державними органами, що опікуються молодіжною політикою, поєднання енергії та ідей перших і можливостей та досвіду других є невід’ємною часткою у формуванні ефективної роботи молодіжного руху України на користь усього українського суспільства.

1.3. Нормативно-правова база здійснення державної молодіжної політики в Україні

Наведені в попередньому підрозділі завдання ДМП виконуються відповідно до нормативно-правової бази, куди поряд із Конституцією України початково входили ряд законів України й і постанов – «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про затвердження Порядку організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення», «Про організацію ліцензування фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності» та ін.

В останньому монографічному дослідженні з питань ДМП І. Пєши та Н. Тілікіної (2025 рік) відзначено вже нову джерельну базу, відповідно до якої реалізується цей напрямок політики. Авторки відзначають, що загалом нормативно-правове врегулювання ДМП є «ключовим інструментом для забезпечення реалізації прав та інтересів молоді», адже включає правові засади, принципи й механізми ДМП, установлює відповідальність ОПУ та ОМС за її реалізацію. У свою чергу це допомагає не лише впроваджувати молодіжну роботу, але й залучати молодь до участі в державному житті.

Насамперед це закони України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху», «Про

молодіжні та дитячі громадські організації», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю», Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», що впроваджують важливу складову ДМП, яка стосується політичної й патріотичної активності молодого покоління українців. Цей Закон було ухвалено 2019 року з передбаченням саме пріоритету формування української державності, завдань і правового статусу пластових організацій, їх підтримки з боку ОПУ та ОМС. Тобто законодавство створило механізм підтримки дитячих і молодіжних організацій [38].

І. Пеша та Н. Тілікіна визначають ключові завдання ДМП, що передбачають здобутки європейської практики, зокрема щодо участі молоді в розробленні нормативно-правових документів держави. Тому потреба оновлення й удосконалення нормативно-законодавчої бази в цій сфері була зумовлена завданнями розвитку молодіжного руху, молодіжної участі, що відбувається за допомогою консультативно-дорадчих органів і відповідних молодіжних центрів. У цьому контексті відбувається й оновлення Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» щодо питань молодіжної інфраструктури, зокрема молодіжних центрів (2014 рік), а також розгляд нового Закону України – «Про молодь», який було подано ще 2015 року, але його розроблення відбувалося ще 5 років, і 2019 року було оформлено нову редакцію [38].

2021 року було ухвалено Закон України «Про основні засади молодіжної політики», розроблення якого відбувалося за участю експертів, представників громадянського суспільства під час громадських обговорень, презентацій та консультацій на міжнародному рівні. Тут визначено мету, завдання, основні засади, напрямки та механізми реалізації ДМП в Україні,

гарантії участі молоді в її реалізації, а також правові засади діяльності молодіжних і дитячих громадських об'єднань [38].

І. Пеша та Н. Тілікіна відзначають, що укладачі зазначених вище двох законів пропонували внести зміни у вікові рамки категорії «молодь», збільшивши верхній поріг із 35 років на 29, на що парламент не згодився. Також у Законі «Про основні засади молодіжної політики» удосконалено термінологічний список, доповнивши його поняттями «молодіжна робота», «молодіжний центр», «бюджетний грант», тоді як термін «державна молодіжна політика» було вилучено, що відповідатиме термінології міжнародних органів [38].

Потрібно також відзначити й сьогоденні державні документи, що стосуються сфери ДМП, включаючи й період воєнного стану, коли молодь виконує чимало нових функцій.

На рівні ЄС – це Рамкова програма співробітництва між Міністерством молоді та спорту України і Радою Європи у сфері молодіжної політики на 2021–2025 роки [60], Стратегія молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р. [57], переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті, проєкт Ради Європи «Молодь за демократію в Україні: Фаза III» [59], Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про молодіжну роботу [62], Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про захист молодіжного громадянського суспільства і молоді та підтримки їх участі в демократичних процесах [61].

На державному рівні – це Національна стратегія державної молодіжної політики до 2030 року [31], Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021 – 2025 роки [10], закони України: від 2017 року «Про організацію молодіжної роботи» [54], від 27.04.2021 р. «Про основні засади молодіжної політики» [55], від 17 березня 2011 р. «Про центральні органи виконавчої влади» [58], укази Президента України: від 12.03.2021 р. «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» [53], від 10 вересня 2021 року «Про Раду з молодіжних питань» [56], постанови Кабінету Міністрів

України: від 28 лютого 2023 р. «Деякі питання Українського молодіжного фонду» [11], від 02.06.2021 р. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки» [47], від 10 вересня 2022 р. «Про затвердження Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» [48], від 18.12.2018 р. «Про затвердження типових положень про молодіжні ради» [52], накази Міністерства молоді та спорту України: від 26.11.2024 «Про деякі питання діяльності молодіжних центрів та молодіжних просторів» [46], від 02.04.2019 «Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів» [49], від 11.11.2021 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо засад діяльності радників з питань молоді» [50], від 09.12.2021 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо організації роботи молодіжного простору» [51].

Хочемо докладно розглянути положення проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні», оскільки в самій його назві видно два напрямки – активну участь молоді в розбудові європейської держави Україна та інтеграцію нашої країни в європейський демократичний простір [75].

У межах взаємодії між Україною та Радою Європи в галузі молодіжної політики, що передбачала різноманітні огляди, моніторинги та публікацію відповідних методичних посібників, 2021 року було підписано програму співпраці (<https://www.coe.int/en/web/youth/ukraine>), а сам проєкт став елементом плану Ради Європи щодо України, складаючи певні фази розгортання його реалізації. Зокрема третя фаза охоплює період 2023–2026 років і передбачає посилення молодіжної роботи в умовах війни й після неї з вивченням особливих потреб молодих людей.

У підготовленому Міністерством молоді та спорту України 2022 року Посібнику для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі описуються три основних компоненти, що впроваджуватимуться на третій стадії: молодіжна політика на основі участі, пріоритети молодіжної політики у воєнних умовах, підтримання

молодіжних центрів як платформ громадянської активності й участі (<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/youth-for-democracy-in-ukraine>).

Першим аспектом при цьому виступає дотримання й захист прав молоді людини, які установлюють провідні людські потреби та стандарти, зокрема рівності, гідності, взаємоповаги, справедливості. Більш докладно – це свобода від дискримінації, право на освіту, особисту думку, шлюб і власну сім'ю, а також брати участь в управлінні й у вільних виборах. Права для всіх однакові, невід'ємні, неподільні та довічні.

Таблиця 1. Шляхи доступу молодих людей до прав

Напрямок	Зміст напрямку
1. Доступ до прав	– складник культури права людини, демократії та верховенства права в Європі
2. Молодіжні організації та молодіжна робота	– відіграють важливу роль у доступі молоді до прав і їх активній громадянській позиції
3. Вимоги щодо доступу	– вимагає поінформованості й навчання з питань права, зокрема щодо можливості відновити їх порушені права
4. Захист і заохочення	– участі молоді в житті суспільства й ухваленні рішень
5. Користування правами	– без будь-якої дискримінації. Зокрема слід звернути особливу увагу на молодь з обмеженими можливостями.

Створено за: [75].

Таким чином, проєкт Ради Європи «Молодь за демократію в Україні» створює всі передумови для формування руху за права молоді в суспільстві, яке лише починає виходити на обрії демократії.

Отже, означені нормативно-правові акти різних рівнів – від міжнародного до державного – забезпечують правову базу реалізації ДМП в Україні як державі, що прагне потрапити в європейський демократичний простір, у межах якого молодь відіграватиме вирішальну роль у побудові демократичного суспільства, займаючи помітне місце в системі публічного управління.

Висновки до розділу 1

1. Державна молодіжна політика передбачає відповідні напрямки підтримки молоді. Це забезпечення права на освіту, трудову зайнятість, професійну орієнтацію, створення молодіжних організацій, відвідання навчальних центрів служби зайнятості, статус молодих спеціалістів при прийомі на роботу, підтримку підприємницької ініціативи, кредитну підтримку молодих сімей, забезпечення фізичного й духовного розвитку, профілактику бездоглядності, правопорушень, алкоголізму, наркоманії, організацію дозвілля.

2. Молодь становить соціально-демографічну групу, учасники якої переживають соціальну зрілість, адаптуються до світу дорослих. Це не лише частина суспільства, продукт національної культури, але й рушійна сила його розвитку. Цій соціально-демографічній спільноті властиві специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні властивості й головне – бажання до самовираження. Надалі молоді люди поповнюють активний прошарок громадянського суспільства – входять у різні соціальні та фахові групи, очолюють суспільні рухи, молодіжні організації, партії.

3. Держава має забезпечити молодим людям можливість рівного доступу до інформаційних ресурсів, освіти, медичних послуг, робочих місць, спорту та дозвілля. Зокрема доступ до інформаційних і комунікаційних ресурсів відкриває перспективи для розвитку молоді та її професійного та соціального становлення як особистості. Зрештою й молодіжний вік сьогодні вже не вимірюється біологічно – це поняття вже переважно соціальне й політичне. Тому кожній молодій особі мусять надати всі умови для рівноправного життєвого старту (якісна вища освіта, робоче місце, можливість забезпечити себе власним житлом, самовдосконалюватися упродовж життя).

4. Основна мета державної молодіжної політики – створити соціально-економічні, політичні, організаційні умови для життєвого самовизначення та самовдосконалення, інтелектуального й фізичного розвитку молодої людини, для чого потрібно вивчати становище молоді, зміцнювати правові й матеріальні гарантії, допомагати молодим сім'ям, залучати молодь до участі в політичному та економічному розвитку України. При цьому держава має поважати погляди молоді та її переконання; надавати правовий та соціальний захист молодим громадянам. При цьому дотримуються принципи верховенства права, належного врядування, доброчесності службових осіб, етичної їх поведінки та ефективності публічного управління.

5. Завдання державної молодіжної політики виконуються відповідно до нормативно-правової бази, куди поряд із Конституцією України входять закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, які засновуються на документах Європейського Союзу та міжнародних актах. Серед останніх виділено Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» як такий, впроваджує політичну й патріотичну активність молодого покоління українців із метою формування української державності.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Інновації в державній молодіжній політиці в умовах воєнного стану в Україні

Сьогодні молодь в Україні потрапила в складні політичні, економічні та соціальні умови, коли її вступ у життя супроводжується не лише змінами політичної та економічної систем, але й воєнними загрозами безпосередньо життю. Проте молодь – це частина суспільства й має розуміти його проблеми та потреби. З іншого боку, й суспільство має розуміти молодь та її специфічні проблеми. Тому підготовка молоді до реалій життя сьогодні виходить на перше місце.

У такому ракурсі визначають певні проблеми, що розглядаються за такими напрямками:

- 1) умови, які держава пропонує молоді для різнобічного розвитку, становлення, професіоналізації, соціалізації, формування активної життєвої позиції);
- 2) участь самої молоді в формуванні та реалізації ДМП і України, що є її внеском у розвиток суспільства та держави;
- 3) засоби застосування молодіжного ресурсу – у ОПУ, ОМС, молодіжних організаціях, політичних партіях.

Також проблеми молоді можуть розглядатися у двох аспектах – соціальні проблеми (її роль і місце у суспільстві, установлення вікових меж, потреб, інтересів, дослідження процесу її соціалізації, підвищення професійного рівня, адаптації в суспільстві, участь у неформальних рухах) та специфічні проблеми (освіти, сім'ї, шлюбу, виховання, роль і місце в

структурах влади). Отже, молодь суб'єктивується у процесі самоусвідомлення своєї ролі в суспільстві, а тому є об'єктом комплексних міждисциплінарних досліджень.

Якщо розглядати останні дослідження у сфері молодіжної політики та їх результати, побачимо, що виявляються особливості та методики впровадження інновацій на рівні державного впливу на ДМП. Так, одна з найбільш активних дослідниць молодіжної політики – І. Пеша – є ініціатором дослідження «Вивчення становища молоді Київської області», що мало на меті обґрунтування ДМП (звіт за результатами – 2017 року), моніторингу й оцінювання результативності політики у молодіжній сфері (2023 рік) [39], організацією ПРООН проведено кілька досліджень «Вплив війни на молодь в Україні» (2023–2025 роки) [6; 7], уже проводиться дослідження потреб і стану молодіжної роботи в Україні під час війни та в повоєнний період (2025 рік) [12], підготовлено методичні рекомендації щодо організації молодіжного центру 2024 рік) [22], формуються та пропонуються моделі реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації [24], досліджується молодіжна політика у різних країнах світу [26], організацією UNDP Україна підготовлено рекомендації з питань соціальної згуртованості через залучення молоді [66].

Стан українського суспільства та перспективи його подальшого розвитку можна спрогнозувати з огляду на умови розвитку його молодого покоління у всіх формах його життєдіяльності. Тому уважне ставлення до інтересів і потреб молоді, пошук шляхів взаємодії та вирішення проблем є головним завданням держави, що піклується про своє майбутнє. При цьому слід ураховувати зміну ціннісних пріоритетів молоді порівняно з попередніми поколіннями, зокрема самовираження, громадську та комунікативну активність.

Головною проблемою стає проблема ролі молоді як соціального суб'єкта, ігнорування якої призводило до того, що не кожне нове покоління мало можливість реалізувати свої новаторські функції й переключатися на

просте відтворення, не переходячи на якісно новий рівень суспільного розвитку. Поки домінантним у суспільному розвитку залишається стабільність, проблеми поколінь практично не існує: вона природно виникає і природно зникає. Різні покоління більш-менш схожі, їх об'єднує схожість мови, вірувань, звичаїв, укладу, стилю поведінки. В умовах перехідного суспільства традиційні механізми соціального контролю втрачають на певний час свою силу, що веде до поступової втрати колишніми інститутами соціалізації своєї ролі в силу їх часткового або повного заміщення та трансформації. Процес формування мотивацій молоді набуває нестандартного і часто неконтрольованого характеру.

Становлення соціальноактивної зрілості молоді, добір нею життєдіяльного шляху реалізується в основних сферах діяльності особи, реалізуючись через навчання й виховання, засвоєння досвіду старших поколінь. Провідними соціальними регуляторами цього процесу й одночасно – показниками становища молоді в суспільстві та структурі процесу розвитку – постають ціннісні орієнтації, соціальні норми й установки, які визначають тип свідомості, характер діяльності, специфіку проблем, інтересів молоді, типові взірці поведінки. Тобто одним із принципів соціального становлення й розвитку молодих людей є врахування їх потреб, співвіднесення їх реалізації з економічними можливостями держави. Узагальнюючи основні підходи до класифікації потреб можна визначити біологічні потреби (матеріальні, духовні), суб'єктні (особистісні) і групові.

Як підтверджують результати наукових досліджень, головною потребою є освіта, адже її рівень впливає не лише на гуманітарний, соціальний розвиток особистості, але й на економічний. Тому освіта – це пріоритетна галузь інвестування і предмет першорядної уваги влади. Без конкурентоспроможної системи освіти не може бути конкурентоспроможної економіки, – так зазначила Європейська Комісія. Також підвищення освітнього рівня молоді зменшує гостроту соціальних проблем. Питання освіти, її якості, наповненості і доступності, дієва реалізація освітніх

здібностей молодого покоління є одним із пріоритетних напрямків здійснення державної політики всіх країн світу, зокрема головним пріоритетом повинна стати вона й для України.

Ці аспекти потрібно враховувати у процесі навчання як нового покоління загалом, так і фахівців, які будуть займатися вирішенням проблем молоді та реалізацією ДМП. Тому в освітній площині сьогодні було впроваджено професійний стандарт «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)», методичні рекомендації щодо чого опубліковано 2024 року [8], опубліковано кілька ґрунтовних навчальних посібників із МДП – наприклад, ученими Українського державного університету імені Михайла Драгоманова 2023 року [25], для підвищення кваліфікації державних службовців і посадовців місцевого самоврядування 2023 року [27], для фахівців, які працюють з молоддю (2020 рік) [28].

Сучасна українська система вищої освіти перебуває на стадії реформування. Євроінтеграційний курс України визначив зміни в освітній сфері, адже відсутність змін посилить ізоляційні тенденції, погіршить мобільність студентської молоді, науковців і викладачів у контексті європейського освітнього простору й ринку праці, чому заважають візовий режим, системні проблеми, економічні показники країни, зокрема відмінності рівня життя в Україні та країнах ЄС. Реформування має бути спрямоване не лише на розвиток української молоді й набуття нею нових якісних ознак, але й на збереження кращих національних традицій, стандартів їх якостей. Орієнтування на Болонський процес саме й передбачає структурну перебудову національних систем освіти європейських країн, зміну освітніх програм і необхідні інституційні перетворення у вищих навчальних закладах, але не мусить сприймати надмірну перебудову вітчизняної системи освіти – навпаки, стан освіти потрібно осмислити, порівняти з європейськими стандартами, визначивши можливості вдосконалення на новому етапі життя. Тому розвиток системи освіти не потрібно відокремлювати від інших сфер суспільства – вона має розвиватися

в гармонійному взаємозв'язку із суспільством, беручи на себе роль його провідника-орієнтатора.

Актуальність розвитку системи освіти в Україні, передусім професійної, зумовлюється високими вимогами роботодавців до фаховості працівників; старіння робочої сили і зростання кількості працівників, які здобули професійну освіту декілька десятиліть тому, що передбачає недостатній рівень знань, які не відповідають сучасним вимогам; розвиток існуючих і поява нових технологій, які потребують від працівників сучасних кваліфікованих знань і вмінь. Ці тенденції також актуалізують проблеми розвитку системи неперервної професійної освіти і навчання.

Останнім часом – в умовах воєнного стану – активною є міжнародна підтримка ДМП України. Так, слід відзначити допомогу Департаменту молоді Ради Європи, наприклад методичне видання «Think Youth» [5], відповідно до чого було сформовано Державну програму «Молодь України» на 2021–2025 роки [10], прогнозуються відповідні перспективи повернення населення в Україну (звіт Міжнародної організації з міграції, грудень 2023 року) [13], надаються поради Офісом Ради Європи в Україні [29], за ініціативою Career Hub укладено «Український пакт заради молоді – 2025» [73], публікуються різноманітні словники (наприклад, Словник термінів, які використовує Рада Європи у сфері молодіжної політики) [64].

Як інновації варто відзначити численні сайти молодіжних центрів України – наприклад, самої однойменної Асоціації [35], де надаються переліки таких центрів, звітується діяльність Національної молодіжної ради України [30], пояснюється Національна стратегія ДМП, функціонування подкастів про молодіжну роботу (наприклад, «UNDER 30» від Партнерства Ради Європи) [41], опублікування портфоліо (наприклад, щодо молодіжної роботи Ради Європи) [43], звітів рад у справах біженців (наприклад, данської про потреби осіб з України, які були вимушені виїхати за кордон через війну) [44], програм для ознайомлення (наприклад, Рамкової програми співпраці Міністерства молоді та спорту України і Ради Європи) [60], рекомендацій

Комітету Міністрів ЄС державам-членам з підтримки молоді [62], звітних доповідей Президента України з питань ДМП [63], інформаційних бюлетенів (наприклад, з оцінювання умов для повернення молодих громадян в Україну, травень 2024 року) [71], роз'яснень (наприклад, від Національного агентства кваліфікацій про функції молодіжного працівника), а також регіональних вебсайтів (наприклад, про ДМП в умовах децентралізації) [74].

Як комплексний захід, що має інноваційний характер можна проаналізувати положення міжнародного акта – проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні» – щодо питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі, які зафіксовані у відповідному методичному посібнику, про який ми вже зазначали в підрозділі 1.3 [75].

Так, у посібнику визнаються негативні ознаки, пов'язані з існуванням молоді. Це молоді люди з «меншими можливостями» (перебувають у менш зручному положенні в культурному, географічному середовищі), молоді люди, які стикаються з дискримінацією (за ознакою статевої, етнічної, релігійної, гендерної приналежності, а також фізичної обмеженості), молоді люди з антисоціальною або ризикованою поведінкою, з наркотичною залежністю, самотні (матері, сироти тощо), молоді люди з низькими прибутками, залежні від системи соціального захисту, безпритульні. При цьому інвалідність передбачає різні площини – інтелектуальну, когнітивну, фізичну, сенсорну тощо.

Також визначаються своєрідні групи ризику серед молоді. Це, зокрема, молоді іммігранти або біженці чи нащадки іммігрантів або біженців, представники етнічних меншин, молоді люди з проблемами інклюзії, здоров'я (хронічні захворювання чи психічні порушення), освітні труднощі (дострокове припинення навчання, низька кваліфікація, низка успішність), географічні бар'єри (віддалені чи важкодоступні райони, міські проблемні райони, покинуті села тощо). Остання група стикається з такими проблемами: недовік економічних, культурних або соціальних ресурсів,

недостатній доступ до освіти, трудової зайнятості, конфлікти із законом, сексуальна дискримінація чи вживання наркотиків. Що ж стосується жителів проблемних міських районів, то вони потребують спеціальної підтримки, зокрема з доступу до реалізації соціальних прав і нівелювання проявів наркоманії, насильства, соціального відчуження [75].

Отже, у сучасних умовах можна стверджувати, що самореалізація, самоствердження, самовизначення, самовиховання молоді людини відбувається найчастіше в рамках молодіжних мережевих спільнот, у спільній діяльності молодих людей щодо реалізації своїх соціальних інтересів і потреб.

2.2. Зарубіжний досвід державної молодіжної політики та його можливе запозичення в Україні

У світовій цивілізації завжди головною проблемою була зміна поколінь, що закономірно впливає на подальший матеріальний та духовний розвиток людства. Тому важливим є не лише розвиток молоді як трудового ресурсу, а й її соціалізація, що впливає на загальний розвиток держави та її місце у світі.

В Україні, як і в інших країнах, головним є правове регулювання прав і свобод молоді. По-перше, на національному рівні сучасна молодь вступає в життя у складних умовах економічного й соціального розвитку суспільства. Проблеми формування демократичної, правової держави ставлять на перше місце становлення молоді людини як суб'єкта творчої діяльності. По-друге, серед молоді помітним є соціальне розшарування. Молодь не може захистити свої права, адже часто їх просто не знає, чим позбавляє себе можливості брати участь у формуванні молодіжної політики, оцінювати прийнятність певних урядових рішень.

Тому досить актуальним є вивчення зарубіжного досвіду врахування та вирішення проблем молоді в контексті діяльності організаційно-

управлінських структур, на які покладається відповідальність за реалізацію молодіжної політики. Молодіжна політика в демократичних державах значною мірою зумовлена результатами оцінювання ситуації в молодіжному середовищі й завданнями міжнародних організацій, наприклад ООН.

Такі заходи мають на меті підвищувати інтерес у молоді до культурно-просвітницьких заходів своїх країн і заохочувати її до участі у них; мобілізувати необхідні людські та фінансові ресурси на здійснення молодіжних програм і вжиття заходів; розробляти та впроваджувати в життя інноваційні програми для молоді в межах національного плану розвитку – у галузях освіти, підготовки кадрів, зайнятості, житлового будівництва, збереження довколишнього середовища, охорони здоров'я й соціального обслуговування відповідно до умов і пріоритетів кожної країни.

Якщо порівнювати наші реалії з досвідом молодіжної політики США, можна відзначити певні проблеми: 1) суперечності між потребою суспільства в патріотичній молоді, свідомих громадянах та наявною станом речей, де участь держави є недостатньою, її увага до проблем молоді також є недостатньою, особливо в аспектах формування та розвитку системи молодіжних об'єднань та організацій як інституцій соціалізації молоді; 2) суперечності між традиційними методами та підходами в громадянському вихованні й сучасним прагненням молоді до самовизначення, розвитку самостійної думки та позиції з громадянських і політичних питань; 3) суперечності між потребою громадянського становлення молоді та недостатньо розробленою теоретико-методологічною базою, неготовністю системи освіти на «місцях» до побудови сучасного демократичного процесу громадянської соціалізації молоді.

Натомість американське суспільство, що досягло високого рівня економічного розвитку, серйозно переймається проблемами залучення молодого покоління до суспільного життя, формуванням громадянської позиції, розвитком моральних цінностей, поліпшенням освіти – із метою підвищення усвідомлення громадянами їхніх прав та обов'язків у

демократичному суспільстві. Молодий громадянин мусить знати свої права, уміти критично мислити, аналізувати моральні цінності та наявні навички демократичної культури.

В Україні, де сьогодні відбуваються процеси демократизації та інтеграції до європейського та світового співтовариства, потрібно переходити від пасивної, виконавської життєвої настанови до активної, самостійної позиції, що здійснити молодим людям набагато легше за своїх попередників, адже вони найбільш схильні до інновацій і найменше відчують вплив стереотипів минулого.

У країнах Європи можна виділити такі спільні елементи ДМП щодо забезпечення правового захисту молоді: соціальний взаємозв'язок між урядом, молоддю й суспільством; поради та інформування молодих людей про їхні права та можливості; свобода культурного, творчого та політичного самовираження; постійне провадження освіти та підвищення професійної кваліфікації; підтримка молодих сімей; підтримка молодих людей «груп ризику», зокрема з особливими фізичними потребами; підтримка активного проведення вільного часу; серйозна фахова підготовки молодіжних працівників; моніторинг труднощів у молодих людей; міжнародні зв'язки між молодими людьми різних країн.

Зокрема у Скандинавії ДМП є розгалуженою в різних секторах, що координується відповідним міністерством, яке відповідає за цей напрямок державної політики загалом. Проте в цій моделі немає окремого міністерства, і формальний молодіжний сектор також відсутній. Головну ж роль у молодіжній політиці відіграє громадянське суспільство, а держава та інституції влади спільно з ним формують і впроваджують молодіжну політику. Цільова група скандинавської моделі – це вся молодь – юнаки та дівчата віком до 25 років, тобто молодіжна концепція не включає доюнацький вік.

Провідною проблемою ДМП до кінця 1990-х років у Скандинавії було безробіття, а на сьогодні головна проблема – участь молоді у громадському житті, через що молодь сприймається як соціальний і трудовий ресурс, а

тому важливим визнається соціальний і психологічний розвиток молоді, зокрема її автономність і незалежність. Головним же для скандинавської молоді є рання незалежність від батьківського впливу.

Визначена шведська модель ДМП передбачає визначальне втручання держави в означені відносини, і такий вплив держави на ДМП найперше здійснюється за допомогою фінансування та створення мережі фінансованих державою спеціальних освітніх закладів і фінансової підтримки молодіжних інституцій. У Швеції немає Закону про молодь, але в Законі «Про соціальні служби» відбито багато положень про дітей і молодь.

У Швеції соціальні проблеми молоді вирішує Соціальна Рада в кожній місцевій комуні, яка мусить добре знати актуальні проблеми комуни, координувати зусилля відповідних комунікацій і служб у роботі з молоддю, для чого працює ціла система заходів соціальної допомоги, яку надає держава молодим громадянам у контексті їх навчання, набуття виробничої кваліфікації, подальшої праці, побуту й дозвілля. Деякі з цих питань вирішуються через урядову Державну Раду у справах молоді, яка має можливість надавати допомогу молодіжним організаціям із державного бюджету.

Молодіжна політика країн Центральної Європи має тривалі традиції: її основні принципи та ідеї виникли ще між першою та другою світовими війнами чи під чи під час другої з них. Категорія «молодь» тут визначається як «молоді люди» і включає в себе як дітей до 18 років, так і молодих дорослих і молоді сім'ї. Молодіжна концепція передбачає, що молодь розуміється як вразлива категорія, що потребує захисту, підтримки та стимулювання.

Тому потрібна серйозна професійна робота з молоддю, якою займаються молодіжні міністерства, уповноважені управління та молодіжні сектори, тобто молодіжна політика впроваджується спільно владними інституціями та громадянським суспільством. При цьому цільовими групами

визначаються групи людей з особливими потребами, і загалом усі молоді люди. Ці люди мають бути включені в соціальне й політичне життя.

У країнах Європи виділяються такі моделі ДМП: універсалістська / патерналістська; ліберальна / громадівська; консервативна / корпоратистська; середземноморська / суб'інституційна. При цьому виділяються різні цілі й заходи: сприяння молодим людям в їх участі в житті суспільства та їхньому розвитку як громадян; захист молоді, що входять до груп ризику, і попередження соціальної ізоляції; профілактика проявів антигромадської поведінки; забезпечення й захист політичних і соціальних прав молодих людей, зокрема через створення правових основ та інституційних структур, які такі права захищають і надають соціальні послуги.

ДМП у Великій Британії є громадівською, де робота з молоддю передбачає її інтеграцію в громадську діяльність, а вплив держави на таку роботу обмежений, залишаючи провідне місце саме громаді, яка впливає наочно: імплементація молодіжної політики делегується від держави до інституцій громадянського суспільства. Головними концепціями при тому є соціальне включення молоді, участь її у громадському житті. Цільовою групою є люди з особливими потребами.

ДМП у країнах Середземномор'я оновила традиційний домінантний вплив сім'ї та церкви державними інституціями, які перебрали на себе низку обов'язків. Тут залучення третього сектору та ОМС є незначним, і молодіжна політика є централізованою, з державною домінантою. Тому й рівень участі молоді в громадських організаціях є низьким, і його посилення є головною метою ДМП. Цьому сприяє й завдання подолання високого рівня безробіття серед молоді та послідовне збільшення періоду молодості, адже в таких умовах відбувається збільшення незалежності молоді, її соціальній інтеграції. Головною концепцією є увага до груп ризику й підвищення рівня фахівців, які здійснюють таку роботу.

Українська держава намагається негайно інтегруватися у світові політичні, соціально-економічні й культурні процеси, розвиваючи

заплановану євроінтеграцію, і такий напрямок розвитку України вимагають системного й наукового діалогу з освітніми колами США та Європи, у межах якого наші освітяни, беручи за приклад західні моделі освіти, мусять більш широко впроваджувати демократичні норми в організацію шкільного життя, зокрема розвинувши самоврядування, практичну спрямованість діяльності й саморозвитку учнів / студентів у суспільстві.

ДМП у Німеччині, Нідерландах, Бельгії, Ірландії характеризується такими завданнями: організація вільного часу молодих людей, попередження соціального виключення їх із соціальної зайнятості. У романських країнах пріоритетом є культурний аспект – організація дозвілля молоді (табори відпочинку, спортивні змагання тощо). Соціальна культурна робота спрямована на різні групи молоді та різні їх потреби, що виконують спеціальні просвітителі. Окрім соціальної роботи це також освітня, що включає позашкільне та неформальне навчання з метою соціальної інтеграції молоді, що доповнює сімейне виховання.

У східноєвропейських країнах ДМП було активовано відносно нещодавно, і вона впроваджується органами місцевої влади через консультування чи управління відповідними інформаційними центрами.

Отже, загалом у європейських країнах наявний чималий досвід формування й реалізації ДМП і роботи з молоддю загалом, який потрібно запозичити в Україні, зокрема молодіжна політика реалізується в соціально-економічній, культурно-освітній сфері та підтримує молодіжний рух, а також реалізується завдяки державним і регіональним молодіжним програмам, що характеризуються превентивними, профілактичними, застережними заходами, які запобігають хибним вчинкам молодих людей.

Найбільш цінним для України є досвід США, де управління відбувається на державному рівні. Пріоритетом є формування громадянської позиції, на що спрямовані зусилля психологів, представників соціальних служб, медіа та церкви. В Українській державі реалізація ДМП потребує спрямовувати ідеологію на підтримку молоді, її активне включення в

суспільне життя. Для цього потрібне й збільшення видатків із державного бюджету та вдосконалення механізмів фінансової підтримки в роботі з молоддю.

У країнах Західної Європи ДМП включає забезпечення життєдіяльності молоді в різних галузях – освіти, соціальної допомоги, професійного навчання, працевлаштування, охорони здоров'я, спорту, де молодь розглядається як окрема категорія населення. При цьому молоді люди та їх громадські об'єднання становлять як об'єкт, так і суб'єкт здійснення молодіжної політики.

Орієнтирами реалізації такої політики в Україні визначаються такі:

- залучення нових підходів до аналізу інтересів і проблем молодих людей;
- відмовлення від патерналізму, сприйняття молодих людей як партнерів у соціальних, економічних і політичних процесах;
- активна участь молоді в формуванні та реалізації ДМП через громадські організації;
- підтримка державними інституціями молодіжних ініціатив.

У західноєвропейських країнах поняття «молодь» досить по-різному описується в різних галузях науки – філософії, соціології, політології, психології, проте всюди молоді люди визначаються як окрема соціально-демографічна група, що має свої вікові характеристики, соціальні особливості, зумовлені ними відповідні соціально-психологічні якості, які залежать від суспільного устрою, культури, соціалізації, виховання в умовах певного суспільства. Вікові межі вираховуються від 14–16 до 25–30 років.

У різних країнах визначення понять «діти» та «молодь» переважно відповідає віковому виміру, установленому відповідно для осіб чоловічої та жіночої статі, освітнього рівня, працевлаштування, досягнення повноліття, набуття громадянських і політичних прав, згоди на сексуальний контакт, права на шлюб, можливості користуватися певними послугами без згоди батьків, іншими пільгами.

2.3. Шляхи інноваційного вдосконалення державної молодіжної політики України

Сьогодні в Україні започатковано державну політику, орієнтовану на підвищення економічних, соціальних і гуманітарних стандартів життя для кожного громадянина. У такому контексті молода людина займає пріоритетне місце, адже вона є головним ресурсом розвитку держави та її інституцій, зокрема й владних – ОПУ та ОМС.

ДМП формує та здійснює насамперед Міністерство молоді та спорту України, що формує та реалізує державну політику у сфері правового захисту молоді через видання нормативно-правових актів, забезпечення аналітико-консультативної допомоги у виробленні та здійсненні політики, що пов'язано з наданням управлінських послуг громадянам. Міністерство – стабільна структура, адже має структурні підрозділи, безпосередньо підпорядковані йому. Наприклад, територіальні підрозділи, що впроваджують ДМП, в областях входять до складу департаментів освіти і науки, молоді та спорту та ієрархічно підпорядковані обласній державній адміністрації. Але в сільських радах відповідні підрозділи відсутні, що не сприяє якісному наданню управлінських послуг.

Також до кола суб'єктів ДМП в Україні входять Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство соціальної політики, Міністерство культури, Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву, суди, що зумовлює дублювання деяких управлінських функцій та утримання значного управлінського персоналу.

При цьому в Україні створено відповідну базу ДМП, яка передбачає надбання та стандарти європейських країн, що наближає нашу державу до євроінтеграції. Наприклад, Стратегія молодіжного сектору до 2030 року передбачає реалізацію молодіжної політики в умовах відкритого суспільства,

активного входження в світову демократичну спільноту; урахуває реальні інтереси й потреби молоді, потребу її соціалізації, активного впровадження в соціально-економічні та духовні процеси задля забезпечення реальної наступності поколінь, активізації участі молоді в розбудові демократичної, суверенної України. Стратегія розроблена з урахуванням практичного досвіду роботи ОПУ та ОМС, а також світового та міжнародного досвіду в цій сфері [67].

З урахуванням складного соціально-економічного становища України, в умовах сучасних трагічних реалій та відповідної обмеженості ресурсів потрібно внести певні корективи щодо об'єкта здійснення ДМП – молоді.

По-перше, молодь складає головну цінність Української держави, є об'єктом ДМП, і ці вимоги реалізуються відповідно до засад щодо створення належних умов, правових і матеріальних гарантій, здійснення прав і свобод молодих людей, залучення їх до громадської, економічної, соціальної діяльності, надання відповідних соціальних та освітніх послуг, фахової підготовки, відповідного духовного й фізичного розвитку.

По-друге, держава й українське суспільство приділяють особливу увагу обдарованій молоді, що є головним носієм інноваційного потенціалу розвитку країни й потребує уваги з метою виявлення таких осіб, подальшого їх провадження до реального формування в професійному і громадському просторі, виховання нової еліти нації, що духовно, інтелектуально й фахово стане основою нації – моральним авторитетом, за яким світ впізнаватиме Україну. Також під особливим контролем залишаться молоді люди з груп ризику, які не здатні самі забезпечити собі гідне життя (з інвалідністю, фізичними та психічними обмеженнями, які потребують реабілітації після повернення із фронту). Тобто реалізація ДМП має враховувати неоднорідність складу молоді відповідно до статі, віку, соціального стану, статусу, національного походження чи віросповідання.

Також важливо враховувати, що в Україні сьогодні та в подальшому буде сповідуватися така модель європейської стратегії ДМП, що враховує

ментальні особливості українського народу, традиційно провідну роль держави в такій політиці. Проте потрібно до цього додавати й організаційні інновації – тісну співпрацю з інституціями громадянського суспільства, молодіжними рухами, політичними партіями.

За означеною вище Стратегією, молодь є не лише об'єктом ДМП, але й її активним суб'єктом, що пропонує та залучає інноваційні засоби розв'язання проблем молоді й впливатиме на основні суб'єкти молодіжної політики. Інвестування держави в молодих людей передбачає збільшення ресурсів які розвивають галузі, що щоденно впливають на молодь і якість їхньої життєдіяльності. Наділення молоді правами та реальними повноваженнями допомагає розвивати її потенціал та оновлювати суспільство [67].

ДМП визначена в Україні пріоритетним напрямком діяльності держави, що гарантує захист інтересів молодих громадян, повноцінний розвиток їх здібностей відповідно до потреб й інтересів. Це тягне за собою запровадження стратегій з удосконалення ДМП в Україні, основним змістом яких має бути визначення становища молодих громадян, першочергових завдань щодо їх підтримки та забезпечення відповідних ресурсів для вирішення їх проблем. Стратегія зумовлює спільні зусилля держави, усіх суб'єктів процесу державотворення в роботі з молоддю, ураховує реальні інтереси та потреби молоді, потребу її соціалізації та реального включення молоді в життєдіяльність українського суспільства, посилення участі молоді у розбудові демократичної держави. Тому ДМП є провідним чинником вирішення таких стратегічних завдань, адже це підвищує рівень конкурентоспроможності України на європейському полі, прискорює становлення громадянського суспільства, забезпечує гідні умови життя громадян, адже молодь є базовим стратегічним ресурсом держави [67].

Політика працевлаштування та зайнятості молоді здійснюється державою через розвиток відповідної інфраструктури, спеціалізованих організацій, які займаються трудовою зайнятістю молоді, її професійною

орієнтацією, професійною підготовкою та перепідготовкою. Сюди також залучено центри сезонної зайнятості, біржі праці, бізнес-інкубатори, трудові загони, молодіжні об'єднання тощо.

Одним із головних завдань ДМП є залучення молоді до процесів ухвалення рішень, що є умовою розвитку владних інституцій, ОМС, а також успішної інтеграції України у світову спільноту. Загалом це сприяє самоорганізації та самореалізації молоді людини, її соціальній інтеграції, розвитку їх творчого потенціалу, запровадження інновацій у різних сферах життєдіяльності, залученню до процесів реформування українського суспільства та управління, формуванню її відповідальності, участі у процесах ухвалення рішень на всіх рівнях управління, прозорості цих рішень і доступу до них громадян.

Стратегія молодіжної роботи в Україні передбачає, що модель управління молодіжною сферою має бути відкритою та демократичною, забезпечуючи публічне управління та ураховуючи громадську думку з цього приводу. Таким чином соціальне партнерство має бути обов'язковою умовою управління й розв'язання актуальних питань молодого покоління. Органи влади, зокрема місцевої, мусять зробити все, щоб молодь не лише знала все про демократію та громадянське суспільство, але й мала змогу застосувати ці знання на практиці, впливаючи на політичні рішення ще в молодіжному віці [67].

Таким чином участь молодих людей у суспільному й політичному житті держави має бути елементом загальної політики залучення громадян у ці сфери, чому сприятиме те, що самі молоді люди та їх спілки будуть одним із найголовніших суб'єктів формування й реалізації молодіжної політики. Нормативно-правове й організаційне забезпечення реалізації таких завдань відбуватиметься через розроблення та ухвалення відповідних правових актів, державних і місцевих програм, заходів із реалізації положень означеної Стратегії, з урахуванням результатів моніторингу. Стратегія сприятиме посиленню ефективності реалізації молодіжної політики в Україні,

ураховуючи її можливості на різних рівнях – політичному, соціальному, економічному, законодавчому й організаційному, розширюючи умови для соціального становлення й розвитку молодих людей, залучення їх у суспільні процеси. Головним результатом має стати поліпшення становища молоді в суспільстві та збільшення її внеску в розвиток країни.

Так як у колі пріоритетних завдань Стратегії наявне створення системи оцінювання ефективності реалізації молодіжної політики і реального становища молоді у країні, то передбачається, що реалізуючи ці завдання будуть розроблятися й критерії означеного оцінювання, серед яких провідним буде критерій впливу прийнятих заходів на підвищення соціально-економічної активності молоді. При цьому комплексність виконання означених завдань дає змогу сподіватися на розроблення відповідної системи, що дозволить порівнювати показники покращення становища молоді та показниками розвитку загального стану життя в Україні, зокрема й на місцевому рівні. Буде також модернізовано показники державної статистики щодо реалізації молодіжної політики, зокрема розроблено та переглянуто чинні вимоги до інформації, яка показує фактичне становище молоді у різних сферах [67].

Оскільки вважається, що чіткого розмежування функцій регіональних ОПУ та ОМС немає, то слід їх розмежовувати. До того ж значна частина таких повноважень сьогодні дублюється. Зрештою ОПУ не мають вирішувати питання, які можуть вирішуватися на рівні ОМС, тобто потрібно поєднувати принципи централізму й децентралізму, делегуючи певні повноваження місцевому самоврядуванню, наприклад у наданні пільг у сфері охорони дитинства. Отже, децентралізація перетворює ОМС на центри відповідального ухвалення рішень та надання адміністративних послуг громадянам.

У сфері ДМП в обласних, міських, у багатьох селищних і сільських радах депутатів сьогодні створено депутатські комісії з вироблення й реалізації молодіжної політики. Вони вивчають конкретні молодіжні

проблеми молоді, попередньо розглядають нормативні документи та бюджет щодо їх відповідності меті, завданням регіональної молодіжної політики, виробляють проєкти регіональної ДМП й інші акти щодо роботи з молоддю, вносять їх на розгляд сесії ради для ухвалення відповідних рішень, а також здійснюють контроль за їх виконанням.

У таких документах управління, комітети у справах молоді представлені як координаційні державні структури, що спрямовують дії державних відомств і громадських організацій у сфері виконання молодіжної політики. Наприклад, на регіональному рівні так працює управління молоді та спорту департаменту освіти і науки, молоді та спорту обласної державної адміністрації, яке має виконувати такі основні завдання: брати участь у реалізації на території адміністративно-територіальної одиниці політики у сферах освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, інтелектуальної власності, сім'ї, жінок, молоді, фізичної культури та спорту, зокрема в розвитку системи освіти задля формування розвиненої, соціально активної, творчої особистості, у визначенні потреб, розробленні пропозицій щодо розвитку мережі навчальних закладів, у створенні умов для реалізації рівних прав громадян України на освіту, соціальний захист дітей, школярів, студентської молоді, педагогічних і наукових працівників закладів освіти й науки, у створенні умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти, реалізації їх права на здобуття вищої освіти.

Також завданнями є забезпечення розвитку творчого, наукового й технологічного потенціалу, що враховуватиме різні особливості:

- розвиток місцевості (національно-культурні, соціально-економічні, екологічні, демографічні тощо);
- дотримання нормативних актів (з питань освіти і науки, молоді та спорту);
- виконання освітніми закладами вимог щодо змісту й обсягу дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти;

- дотримання нормативних актів у сфері інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;
- координування діяльності місцевих освітніх і наукових закладів, їх нормативне, програмне, кадрове, матеріально-технічне й науково-методичне забезпечення;
- управління навчальними закладами комунальної власності;
- атестування місцевих навчальних закладів й оприлюднення його результатів;
- моніторинг освітньої, наукової, інноваційної сфер, стану захисту інтелектуальної власності;
- контролювання дотримання нормативних актів у сфері трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;
- формування регіональної політики щодо впровадження інноваційних заходів для соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- сприяння розвитку системи науково-технічної та економічної інформації, формуванню бази науково-технічної інформації задля розвитку певної території;
- інтегрування освіти й науки у світову систему зі збереженням національних інтересів;
- забезпечення розвитку позашкільної освіти, зокрема на місцевому рівні, формування відповідних програм задля творчого розвитку особистості, підтримки обдарованих дітей;
- організація оздоровлення, відпочинку й дозвілля молоді, системи фізичної культури та спорту, зокрема розвитку спорту, проведення фізкультурно-спортивних заходів, популяризація здорового способу життя;
- сприяння розвитку олімпійського, паралімпійського руху;
- сприяння громадським організаціям, молодіжним, дитячим організаціям у проведенні роботи з фізичної культури та спорту;
- підготовка пропозицій до проєктів програм соціально-економічного та культурного розвитку на центральному та місцевому рівнях.

Якщо розглядати структурний рівень такої системи, то відзначаються певні недоліки. Так, не всі ОПУ обласного рівня мають структурні підрозділи з питань молоді, у деяких областях вони входять до складу департаментів освіти і науки, молоді та спорту; немає єдиної структури розмежування повноважень між такими управліннями; не спрацьовує принцип субсидіарності в організаційно-функціональній структурі; при переході на нижчий рівень обласні ОПУ рекомендують ОМС робити структуру відділів із проблем молоді за аналогією з обласною; штатна чисельність працівників таких відділів часто не відповідає практичному змісту їх діяльності. Ці недоліки не сприяють якісному впровадженню ДМП.

Отже, має бути виконавча вертикаль із селищ, сіл, і навіть мікрорайонів, територіальних громад, що сприятиме ефективному провадженню молодіжної політики, зокрема забезпеченню правового захисту молоді. У такому разі ОПУ та ОМС будуть здійснювати свої функції у двох головних напрямках: 1) вироблення державної політики із забезпечення правового захисту молоді на місцях, що потребує комплексного дослідження молодіжного середовища, виявлення проблем і тенденцій розвитку молоді, підготовки й ухвалення відповідних актів, спрямованих на молодіжну політику держави та вирішення конкретних місцевих проблем молоді; 2) організація роботи із правового захисту молоді на місцевому рівні (планування, координація діяльності всіх ОПУ та ОМС, інших організацій і установ з питань молодіжної політики, контролю над її реалізацією, інформування громадян).

Ці напрямки діяльності ОПУ та ОМС мають забезпечити визначення пріоритетів ДМП на місцевому рівні, об'єднання зусиль різних відомств і організацій у цьому напрямку, забезпечення контролю та звітування. При цьому на рівні підприємств, невеликих громад молодіжна політика реалізується здебільшого однією особою чи невеликим управлінським органом, що ускладнює молодіжну роботу, адже її напрямків багато, що має враховуватися в конкретних умовах.

Уся діяльність органів влади в межах ДМП відбувається за відповідними принципами, які також потрібно уточнити:

- принцип відкритості передбачає надання звітів про реальну діяльність відповідних служб у базах державної статистики та медіа-засобах;
- принцип доступності надає можливість отримати потрібну інформацію та якісні управлінські послуги;
- принцип інноваційності полягає в залученні новітніх технологій до вирішення молодіжних питань;
- принцип субсидіарності передбачає право й обов'язок вищих органів влади розв'язувати лише ті питання, на виконання яких нижчі структури не здатні;
- принцип децентралізації означає перерозподіл повноважень на місцевий рівень із метою їх використання та заохочення місцевої ініціативи, практичного вирішення питань на регіональному рівні, а також розмежування функцій та повноважень між різними рівнями влади.

На основі реального дотримання цих засад ОПУ та ОМС будуть здатні виконувати ДМП, залучаючи інновації та враховуючи сьогоденні ризики, пов'язані з воєнним станом у країні.

У межах міжнародної співпраці наявні багато методичних порад і рекомендацій, де подаються певні інновації з розвитку молодіжної політики. Так, відповідно до проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні» можна відзначити деякі нові підходи й концепції. Зокрема у Посібнику для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі, який ми вже аналізували в підрозділах 1.3 та 2.1, подано своєрідні «ідеї для роздумів», де можна знайти певні інновації.

1) вислови навіть із добрим наміром можуть образити («молодий злочинець», «жертва насильства»);

2) потрібно бути максимально точними у використанні слів, адже мова має не роз'єднувати, а об'єднувати (не слугувати ідеології);

3) потрібно усвідомлювати гідність тих людей, яких ми описуємо словами (можна поставити на їх місце рідних нам людей);

4) варто не описувати конкретну людину, а аналізувати ситуацію, в якій вона опинилася (не опис рис представника групи ризику, а аналіз його оточення й обставин).

Також молоді люди мають бути спрямовані на інтеграцію, що узгоджує всілякі відмінності та створює гармонійне узагальнення, зокрема різнорідних елементів (наприклад, іноземців або людей з інвалідністю), становлячи двобічний процес. Через це такі елементи мають домовитися, узгодившись на прийнятний для них синтез. Так, проєкт Ради Європи 2018 року «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень» передбачив концепцію соціальної інклюзії, аналіз потреб і віднайдення шляхів для реалізації інтеграційних ідей, маючи за пріоритети мирне співіснування, активне громадянство, розвиток громади [75].

У проєкті Ради Європи «Молодь за демократію в Україні» подаються результати оцінювання діяльності молодіжних центрів, де відзначається неоднозначність таких категорій молоді, як «особи у складних життєвих ситуаціях», «особи, які скоїли правопорушення», «особи, які вживають алкоголь чи наркотики», «бездомні особи», «безробітні особи», «особи з інвалідністю», «особи – представники ЛГБТІК+». Для виявлення та запобігання негативним тенденціям потрібно виявляти й описувати такі групи ризику, що є інструментом ефективних досліджень і статистичного оцінювання. Проте, з іншого боку, він може спотворити аналіз ситуації, у якій перебувають молоді люди. При цьому деякі молоді люди можуть виявитися (ідентифікуватися) не в одній групі або не належних до жодної, в же цей факт може призвести до глибшого розуміння певної особи, групи осіб або й певної ситуації [75].

Закінчити цей аналіз хочеться характеристикою діяльності Ради Європи у сфері молодіжної політики, адже вона (така діяльність) відіграє важливу роль для розвитку молоді, її навчання й інтеграції в сучасне

суспільство. Уже пів століття Рада здійснює цю роботу через навчальні програми для молодіжних працівників, освітні ресурси та рекомендації, просвітні кампанії, проекти. Тобто молодіжна робота є одним із провідних напрямків Ради Європи, охоплюючи діяльність соціального, культурного, освітнього, політичного спрямування, яку реалізують молодіжні працівники, а також у процесі неформального й інформального навчання, соціальної практики, активної участі у процесах ухвалення рішень. Цьому сприяє й Боннський процес за ініціативою Третьої Європейської конвенції з молодіжної роботи 2020 року, що спрямований на підтримання, розвиток інновацій у молодіжній політиці Європи [75].

Отже, молодіжна робота (політика) відображає різноманітність за всіма сферами в історичному, філософському, організаційному й ресурсному вимірах, виявляючи спільну основу – підтримання й захист молодих людей, їхніх прав і можливостей розвитку.

Висновки до розділу 2

1. Сьогодні молодь в Україні перебуває у складній економічній та соціальній ситуації, що супроводжується не лише змінами політичної та економічної систем, але й воєнними загрозами безпосередньо життю. Молодь як свідома частина суспільства розуміє та вирішує ці проблеми, але держава та суспільство мають допомагати молодим людям у цьому, зокрема й у підготовці молоді до реалій життя. У цій площині наявні певні напрямки роботи: створення умов для різнобічного розвитку молодих людей, їх становлення, соціалізації, фахової підготовки; участь самої молоді в формуванні та реалізації молодіжної політики через участь у молодіжних організаціях, ухвалення рішень на рівні громади з питань місцевого розвитку.

2. Для вирішення молодіжних проблем (соціальних і специфічних) потрібні комплексні міждисциплінарні дослідження та впровадження інноваційних методик, серед яких відзначаються вивчення становища молоді

на місцях зі щорічним звітуванням, моніторинг й оцінювання результативності молодіжної політики на рівні держави зі щорічним звітуванням, дослідження потреб і стану молодіжної роботи в Україні під час війни та в повоєнний період, підготовка методичних рекомендацій з питань організації молодіжних центрів і просторів, моделювання реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації, дослідження пов'язаності соціальної згуртованості в суспільстві з політичною активністю молоді.

3. Держава, що піклується про своє майбутнє, має враховувати зміну ціннісних пріоритетів сучасної молоді порівняно з попередніми поколіннями, що передбачають прагнення й можливість самовираження молодих людей, їх самореалізації як активних громадян України. Тому потрібно вивчати умови розвитку молодого покоління у всіх формах його життєдіяльності, його інтереси й потреби, шляхи взаємодії з ним, дієві засоби мотивацій молоді до участі в державотворенні, зокрема й на місцевому рівні.

4. Пріоритетним напрямком розвитку молодіжної політики є освітня площина, що впливає не лише на гуманітарний, соціальний розвиток особистості, але й на економічний, адже пов'язана з фаховим зростанням молодої людини, реалізацією її інтересів і здібностей. Підвищення освітнього рівня молоді зменшує гостроту соціальних проблем. Також важливою є й підготовка фахівців із молодіжних проблем, для яких упроваджено новий професійний стандарт «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» та відповідні методичні рекомендації. При цьому, орієнтуючись на освітні Болонські стандарти, не варто нівелювати національний досвід і традиції.

5. В умовах воєнного стану важливим є міжнародна підтримка молодіжної політики в Україні. Так, дієвою є допомога Департаменту молоді Ради Європи, Міжнародної організації з міграції, Офісу Ради Європи в Україні, інформування про питання молодіжної політики через сайти молодіжних центрів України, Національної молодіжної ради України, міжнародних рад у справах біженців, Комітету Міністрів ЄС, Національного агентства кваліфікацій, а також регіональні вебсайти.

6. У межах зарубіжного досвіду здійснення молодіжної політики можна відзначити такі напрямки: залучення молодих людей до суспільного життя, формуванням їх громадянської позиції, підвищення усвідомлення їхніх прав та обов'язків у суспільстві, налагодження соціального взаємозв'язку між урядом, молоддю й суспільством, гарантування свободи культурного, творчого та політичного самовираження, постійне підвищення професійної кваліфікації, підтримка молодих сімей, підтримка молодих людей з особливими фізичними та психічними потребами, підготовки молодіжних працівників, моніторинг труднощів у молодих людей, міжнародні зв'язки між молодими людьми різних країн, створення соціальних рад для допомоги молодим людям у різних сферах їх життєдіяльності.

7. В Україні створено відповідну базу молодіжної політики, що відповідає стандартам європейських країн, чим наближає нашу державу до євроінтеграції. Стратегія молодіжного сектору ураховує реальні інтереси й потреби молоді, потребу її реального включення в соціально-економічні, політичні, духовні процеси з метою забезпечення наступності та спадковості поколінь, посилення участі молоді в розбудові демократичної України. Проте з урахуванням складної сьогоденної ситуації потрібно дотримуватися пріоритетних засад – створення належних умов для надання правових і матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молоді, її залучення до активної громадської, економічної, соціальної діяльності, надання кожній молодій людині соціальних, освітніх послуг, можливості професійної підготовки, духовного й фізичного розвитку. При цьому потрібно приділяти увагу молоді з фізичними та психічними обмеженнями, а також воїнам, які потребують реабілітації після повернення із фронту.

8. Як інновації в традиційній державницькій моделі управління відзначено активну й реальну співпрацю з інституціями громадянського суспільства, молодіжними рухами, державне та приватне інвестування в молодь як головний ресурс і майбутню національну еліту, прискорення становлення громадянського суспільства та децентралізації в Україні з метою

забезпечення гідних умов життя громадян, залучення у площині зайнятості молоді, її професійної підготовки бірж праці, центрів сезонної зайнятості, бізнес-інкубаторів, молодіжних трудових об'єднань тощо, удосконалення вимог і параметрів інформації, що характеризує становище молоді, для системи державної статистики, розмежування функцій регіональних ОПУ та ОМС для уникнення дублювання та поліпшення надання адміністративних послуг громадянам, удосконалення виконавчої вертикалі щодо провадження молодіжної політики.

Отже, можна стверджувати, що самореалізація, самоствердження, самовизначення, самовиховання молоді людини найбільш ефективно відбувається в рамках молодіжних мережевих спільнот, у спільній діяльності молодих людей щодо реалізації своїх соціальних інтересів і потреб.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні інноваційної складової молодіжної політики в Україні в умовах воєнного стану можна зробити такі висновки:

1. Оскільки молоді як соціально-демографічній групі властиві специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні властивості, а також бажання до самовираження, державна молодіжна політика передбачає відповідні напрямки її підтримки – забезпечення права на освіту, трудову зайнятість, професійну орієнтацію, створення молодіжних організацій, дотримання статусу молодих спеціалістів при прийомі на роботу, підтримку підприємницької ініціативи, кредитну підтримку молодих сімей, забезпечення фізичного й духовного розвитку, профілактику правопорушень, алкоголізму, наркоманії, організацію дозвілля.

2. Основна мета державної молодіжної політики – створити соціально-економічні, політичні, організаційні умови для життєвого самовизначення та самовдосконалення, інтелектуального й фізичного розвитку молодої людини, для чого потрібно вивчати становище молоді, зміцнювати правові й матеріальні гарантії, допомагати молодим сім'ям, залучати молодь до участі в політичному та економічному розвитку України. При цьому дотримуються принципи верховенства права, належного врядування, доброчесності службових осіб, етичної їх поведінки та ефективності публічного управління. Держава забезпечує молодим людям рівний доступ до інформаційних ресурсів, освіти, медичних послуг, робочих місць, спорту та дозвілля, тобто всі умови для рівноправного життя.

3. Державна молодіжна політика виконуються відповідно до чинної нормативно-правової бази, куди поряд із Конституцією України входять закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та підзаконні акти місцевих органів влади. Ці документи засновуються на положеннях міжнародних нормативних актів і

передбачають певні напрямки роботи: створення умов для різнобічного розвитку молодих людей, їх становлення, соціалізації, фахової підготовки; участь самої молоді в формуванні та реалізації молодіжної політики через участь у молодіжних організаціях, ухвалення рішень на рівні громади з питань місцевого розвитку. Відзначаємо Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» як такий, що впроваджує політичну й патріотичну активність молодого покоління українців із загальною метою формування української державності.

4. Вирішення молодіжних проблем відбувається за допомогою міждисциплінарних досліджень і впровадження інноваційних методик, що передбачають вивчення та щорічне звітування з питань становища молоді в територіальних громадах, моніторинг й оцінювання результативності молодіжної політики на рівні держави, дослідження потреб і стану молодіжної роботи в Україні під час війни та її перспективи в повоєнний період, методичну роботу з питань організації молодіжних центрів, моделювання реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації, а також зміну ціннісних пріоритетів сучасної молоді порівняно з попередніми поколіннями, що передбачають прагнення й можливість самовираження молодих людей, їх самореалізації як активних громадян України.

5. У зарубіжному досвіді здійснення молодіжної політики відзначено такі напрямки: сприяння усвідомленню молодими людьми їхніх прав та обов'язків у суспільстві, формування їх громадянської позиції, залучення до громадської й політичної участі, налагодження соціального взаємозв'язку між урядом, молоддю й суспільством, гарантування молодим людям свободи творчого й політичного самовираження, підтримка молодих сімей, людей з особливими фізичними та психічними потребами, підготовки молодіжних працівників, моніторинг труднощів у молодих людей, створення соціальних рад для допомоги молодим людям у різних сферах їх життєдіяльності.

6. Як інновації в традиційній державницькій моделі управління відзначено активну й реальну співпрацю з інституціями громадянського суспільства, молодіжними рухами, державне та приватне інвестування в молодь як головний ресурс і майбутню національну еліту, прискорення становлення громадянського суспільства та децентралізації в Україні з метою забезпечення гідних умов життя громадян, залучення у площині зайнятості молоді, її професійної підготовки бірж праці, центрів сезонної зайнятості, бізнес-інкубаторів, молодіжних трудових об'єднань тощо, удосконалення вимог і параметрів інформації, що характеризує становище молоді, для системи державної статистики, розмежування функцій регіональних ОПУ та ОМС для уникнення дублювання та поліпшення надання адміністративних послуг громадянам, удосконалення виконавчої вертикалі щодо провадження молодіжної політики.

Отже, молодіжна політика в Україні навіть у складних умовах війни за незалежність і демократичних обмежень продовжує здійснюватися, адже це один із напрямків відповідності демократичним стандартам, що наближає нашу державу до євроінтеграції. Відповідна стратегія враховує реальні інтереси молоді, потребу її включення в соціально-економічні, політичні, культурні процеси з метою забезпечення наступності та спадковості поколінь, виховання нової національної еліти, посилення участі молоді в розбудові демократичної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Бородін Є.І. Державна молодіжна політика в Україні: механізм формування та реалізації в контексті розвитку : навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене. Дніпро: Грані, 2019. 176 с.
3. Боць Т. Цінність сім'ї для українців досі висока, але ймовірні «відкладені розлучення». Про що свідчить статистика нових шлюбів у час війни. *Український тиждень*. 7 Грудня 2022. URL:<https://tyzhden.ua/tsinnist-sim-i-dlia-ukraintsiv-dosi-vysoka-ale-ymovirni-vidkladenirozluchennia-pro-shcho-svidchyt-statystyka-novykh-shliubiv-u-chas-vijny/>
4. Репрезентативне соціологічне дослідження становища молоді в Україні 2025. *Rating Group*. Прес-релізи. 28.02.2026. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/youth-aug2025>
5. Видання «Think Youth» від Департаменту молоді Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/-think-youth-newsletter>.
6. Вплив війни на молодь в Україні. *ПРООН*, 2023. 74 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdosli_djenja/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.2023.pdf
7. Вплив війни на молодь в Україні. *ПРООН*, 2024. 84 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vplyv-viyny-na-molod-v-ukrayini-2024#>
8. Впровадження професійного стандарту «фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)»: методичні рекомендації. 2024. URL:

- https://youth-worker.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/guidelines-prof-stand_youth-worker-2.pdf
9. Гавловська А.О. Вплив традицій на прояви гендерно-обумовленого насильства проти жінок: історія та сучасністю. *Професійно-прикладні дидактики*. 2024. № 1. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=09pkWGEAAAAAJ&citation_for_view=09pkWGEAAAAAJ:TFP_iSt0sucC
 10. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021 – 2025 роки. URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/realizaciya-derzhavnih-program-u-sferi-molodi/derzhavna-cilova-socialna-programa-molod-ukrayini>
 11. Деякі питання Українського молодіжного фонду: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text>
 12. Дослідження потреб і стану діяльності молодіжних працівників і працівниць і перспектив розвитку молодіжної роботи в Україні під час війни та в повоєнний період. 2025. URL: <https://rm.coe.int/youth-worker-needs-research-report/1680b4ed97>
 13. Звіт про повернення населення в Україні (грудень 2023). *Міжнародна організація з міграції (МОМ)*. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop_R15_return_ukr.pdf
 14. Інструмент самостійної оцінки молодіжної політики, 2019. URL: <https://rm.coe.int/selfassessment-tool-for-youth-policyukrainian/168098b16a>
 15. Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії: науковий збірник* / редкол.: М.М. Палінчак (голов. ред.), Ю. О. Остапець, В. М. Бокоч та ін. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Вип. 19. С. 41–46. URL <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/19/9.pdf>

16. Мотречко В. В. Організація діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики: автореф... дис... канд. наук з державного управління: 25.00.04 / Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2018. 23 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/8/4/doc/aref_motr.pdf
17. Корпач Н. та ін. Соціальна робота з сім'ями: теорії моделі, ефективні практики : колективна монографія. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=BPKUFtUAAAAJ&citation_for_view=BPKUFtUAAAAJ:qUcmZB5y_30C
18. Корпач Н. Арт-терапії у практиці соціального гувернера в умовах сім'ї. *Humanitas*, 2021. № 1. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=BPKUFtUAAAAJ&citation_for_view=BPKUFtUAAAAJ:Qo2XoVZTnwC
19. Костюченко Т., Волосевич І. Вплив війни на молодь в Україні. *Результати соціологічного дослідження*. 2024. Info Sapiens. 84 с. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf
20. Краснопольська Т. М. Європейські моделі молодіжної політики та перспективи для України. *Політичне життя*. 2019. Вип. 3. С. 31-36. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.5>
21. Мельник С. Принципи військового управління: адміністративно-правовий аспект. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 7. С. 104-107. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.18>.
22. Методичні рекомендації щодо організації функціонування молодіжного центру/ простору: наказ Всеукраїнського молодіжного центру від 13.06.2024 р. № 82-д. URL: <https://auyc.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/metodychni-rekomendatsii-2.pdf>

23. Коврига О. С. Основні сутнісні характеристики державної молодіжної політики. *Адаптивне управління: теорія і практика. Електронне фахове видання. Серія Педагогіка*. 2021. №11 (21). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-10).
24. Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/youth/molod-v-oth>
25. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П.В. Горінов, Р.Г. Драпушко, Н.А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В.П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057113.pdf>
26. Молодіжна політика у різних країнах світу. URL: <https://www.auyc.org.ua/blog/molodizhna-polityka-u-riznykh-krainakh-svitu/>
27. Молодіжна політика, заснована на підходах участі: навчальний посібник для проведення навчання за типовою загальною короткостроковою програмою підвищення кваліфікації для державних службовців та службовиць і посадових осіб місцевого самоврядування. Київ, 2023. 192 с. <https://diiukraine.org/wp-content/uploads/2024/01/1680ae0ef2.pdf>
28. Молодіжна робота: запитання та відповіді: навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.
29. Молодь за демократію в Україні. *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/youth-for-democracy-in-ukraine>
30. Національна молодіжна рада України. URL: <https://nycukraine.org/>
31. Національна стратегія державної молодіжної політики до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
32. Овчарова В. С. Нормативно-правове регулювання соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності в сучасних умовах.

Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2020. № 4. С. 7-14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2020_4_3\](http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2020_4_3)

33. Паніна А. М. Інформаційна потреба як складова інформаційної культури особистості. URL: <https://naub.oa.edu.ua/zadovolennya-informatsijnyh-potreb-spozhyvachiv-drukovanymy-zmi-na-rehionalnomu-rivni/>
34. Пархоменко-Куцевіл О. І. Сучасні проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.2.177>
35. Перелік молодіжних центрів України. *Сайт Асоціації молодіжних центрів України*. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/>
36. Пеша І. В. Державний Інститут сімейної та молодіжної політики: реалії та перспективи наукової діяльності. Наука та молодіжна політика: матер. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 26 квітня 2021 р.). Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2021. С. 5–8.
37. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 155–160. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.19-20.155>
38. Пеша І., Тілікіна Н. Молодіжна політика в Україні: становлення, виклики та перспективи розвитку: кол. монографія. Київ : ГО «Інститут молоді», 2025. 368 с. URL: <https://inmol.org/molodizhna-polityka-v-ukraini-stanovlennia-vyklyky-ta-perspektyvy-rozvytku/>
39. Пеша І.В., Коляда В.С., Тілікіна Н.В. Моніторинг і оцінка результативності та ефективності політики у молодіжній сфері: кол. монографія. Київ: ГО «Інститут молоді», 2023. 308 с. https://www.researchgate.net/publication/377701599_Monitoring_i_ocinka_rezultativnosti_ta_efektivnosti_politiki_u_molodiznij_sferi_Kol_monografia

40. Питання Ради з молодіжних питань: Указ Президента України від 10.09.2021 р. № 462/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14/2022#Text>
41. Подкаст про молодіжну політику та молодіжну роботу в Європі «UNDER 30» від Партнерства Ради Європи та Європейського Союзу у сфері молоді. URL: <https://diiukraine.org/wp-content/uploads/2024/01/1680ae0ef2.pdf>
42. Полякова Ю., Степанов А., Дубіль Т. Інноваційні підходи до формування та реалізації міжсекторального співробітництва. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-113>
43. Портфоліо молодіжної роботи Ради Європи. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Rada_EU/pdf-ukr-text-portfolio.pdf
44. Потреби осіб з України, які були вимушені виїхати за кордон через війну : звіт за результатами дослідження у Польщі. Данська рада у справах біженців, Варшава, 2023. URL: https://pro.drc.ngo/media/ocnf5spd/needs-assessment-report-ua_final_ext.pdf
45. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
46. Про деякі питання діяльності молодіжних центрів та молодіжних просторів: наказ Міністерства молоді та спорту України від 26.11.2024 № 7396. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-25#Text>
47. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 579 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>

48. Про затвердження Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1011-2022-%D0%BF#Text>
49. Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів: наказ Міністерства молоді та спорту України від 02.04.2019. № 1648. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1648728-19#Text>
50. Про затвердження Рекомендацій щодо засад діяльності радників з питань молоді: наказ Міністерства молоді та спорту від 11.11.2021 р. № 4370. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-rekomendacij-shchodo-zasad-diyalnosti-radnikov-z-pitan-molodi>
51. Про затвердження Рекомендацій щодо організації роботи молодіжного простору: наказ Міністерства молоді та спорту України від 09.12.2021р. №4798. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-rekomendacij-shchodo-organizaciyi-roboti-molodizhnogo-prostoru>
52. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
53. Про організацію молодіжної роботи. Закон. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/516102017001/consolide>
54. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
55. Про Раду з молодіжних питань: Указ Президента України №462/2021 від 10 вересня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4622021-40073>
56. Про стратегію молодіжного департаменту Ради Європи до 2030 р. Резолюція CM/Res(2020)2 (прийнята Комітетом міністрів 22 січня 2020

- року на 1365-му засіданні заступників міністрів). *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/native/0900001680a33177>
57. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
 58. Проект Ради Європи «Молодь за демократію в Україні: Фаза III». URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/youth-for-democracy-in-ukraine>
 59. Рамкова програма співробітництва між Міністерством молоді та спорту України і Радою Європи у сфері молодіжної політики на 2021–2025 роки. URL: <https://rm.coe.int/-2021-2025-ua/1680ac6b54>
 60. Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про захист молодіжного громадянського суспільства і молоді та підтримки їх участі в демократичних процесах, CM/Rec(2022)6. URL: <https://rm.coe.int/rec-on-youth-civil-society-upd-2764-3898-5224-v1/1680abf191>
 61. Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про молодіжну роботу, CM/Rec(2017)4. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2017-4-ukr/16808e4d93>
 62. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави: щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років). Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021. 115 с.
https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/dopovid-molod-2012-2021-pdf.pdf
 63. Словник термінів, які використовує Рада Європи у сферах молодіжної політики, прав людини та неформальної освіти. *Рада Європи*. 2021. URL: <https://rm.coe.int/ukr-engdictionary-of-terminology-used-by-the-council-of-europe-in-the/1680a1b388>

64. Смокова Г. Державна молодіжна політика в Україні: поняття та сутність. *European Political and Law Discourse*. 2019. Vol. 6, Iss. 5. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2019/2019-6-5/21.pdf>
65. Сприяння соціальній згуртованості шляхом залучення молоді. UNDP Україна. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/spryyannya-sotsialniy-zhurtovanosti-shlyakhom-zaluchennya-molodi>
66. Стратегія молодіжного сектору до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
67. Стукан Т. Молодіжна політика: основні принципи та стан реалізації в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. Вип. 4. 2020. С. 125–131.
68. Тілікіна Н.В. Вплив війни на сферу освіти України та соціально-психологічне становище студентів. *Соціальна робота та соціальна освіта*. №2(13). 2024. С. 130-137. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(13\).2024.316721](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(13).2024.316721)
69. Тілікіна Н.В. Модель реалізації молодіжної політики в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. №17. С. 127-139. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2052/2076>
70. Україна – Оцінка умов для повернення. *Інформаційний бюлетень*. Раунд 7 (травень 2024). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-ocinka-umov-dlya-povernennya-informaciybyuleten-raund-7-traven-2024?close=true>
71. Українська асоціація молодіжних рад продовжує свій шлях трансформації. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/100552/>
72. Український пакт заради молоді – 2025. *Career Hub*. URL: <https://careerhub.in.ua/pact-foryouth-2025/>
73. Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник). *Національне агентство кваліфікацій*. URL:

<https://register.nqa.gov.ua/profstandart/fahivec-z-pitan-molodi-molodiznij-pracivnik>

74. Чирун С.Н. Молодіжна політика України в сучасному методологічному дискурсі. *Вісник ЧДТУ*. 2019. № 5. С.136–140.
75. Посібник для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі. Міністерство молоді та спорту України. 2022. <https://rm.coe.int/training-manual-on-social-cohesion-and-barrier-free-environment-in-the/1680ab260e>